

Bernadette van Hellenberg Hubar
Erfgoedprofessional & schrijver
vanhellenberghubar.org

Marij Coenen
Redacteur & fotograaf
vanhellenberghubar.org

Inleiding

Behorend tot het oudste erfgoed van een van de oudste steden van Nederland, Maastricht, vormt kasteel Borgharen een lappendeken van stijlen en ingrepen als gevolg van eeuwenlang bouwen, herbouwen, uitbreiden, herinrichten en verbouwen (afb. 1).¹ Tegelijkertijd is het ook een quilt van de handen van vrijwilligers. Want dat is wat Borgharen bij alles wat het als rijksmonument met een lange geschiedenis al heeft, op dit moment zo bijzonder maakt. Het wij-gevoel in de gemeenschap. Iedere zaterdag zet een ploeg van ruim 30 vrijwilligers hun hoofd en handen in om de lasten te verlichten van de schier onbetaalbare restauratie van het complex.² En dat wij-gevoel is sterk bepaald door de tamelijk geïsoleerde ligging van Borgharen tussen de Grensmaas en het Julianakanaal. Wat in Borgharen bovendien meetelt is dat de huidige kasteelheer, Ronny Bessems, niet aan is komen waaien, maar een dorpsgenoot is. Niet top-down, maar bottom-up: ‘Samen dromen realiseren’ is het goedgekozen motto van het project. Een stevige mentale basis is hard nodig, want bij de restauratie gaat het om een marathon – ‘We noemen het een kathedraalklus’, zegt Bessems – waar je een flink uithoudingsvermogen voor nodig hebt.³

De grote kasteelhoeve waar hij en zijn vrouw Amal wonen, is al enige tijd klaar. Voor de restauratie van dit complex ontvingen ze in 2009 de prestigieuze Victor de Stuersprijs van de gemeente Maastricht. Sinds Bessems en zijn vrouw zich vanaf 2014 de eigenaar van het kasteel mogen noemen – voor de symbolische prijs van 1 euro – is ook aan

Helpende handen voor kasteel Borgharen

Foto Raphael de Selys (1893), Rijksmuseum
Rijksstudio, RP-F-00-7050.

1 - Kasteel Borgharen bij Maastricht, waarvan de oudste bezitters in 1167 worden genoemd, gaat ver terug in de tijd. De historische foto is van de hand van Raphael de Selys Longchamps (1841-1911), die een vaardig amateurfotograaf was, en toont de situatie in mei 1893, na de restauratie die plaatsvond toen zijn vrouw Eusebie de Brigode Kemlandt (1850-1935) het goed geërfd had. Zie de kroniek vermeld in noot 1.

het hoofdhuis heel wat werk verzet. Voor de zijvleugels en de slotgrachten met de zwaar verwaarloosde kademuren komt het einde in zicht, maar het grote huis zelf vormt nog een hele uitdaging. Na de grootscheepse opruiming die nodig was, omdat het interieur was dichtgeslibd met tussenverdiepingen, verlaagde plafonnetjes, scheimuurttjes, keukens, sanitaire blokken en meer van dat soort bouwsels, kon een start gemaakt worden met de feitelijke restauratie. Het gaat niet alleen om bouwkundig herstel, maar ook om de uitmontering van het interieur met zijn stucwerk, haardpartijen, vloeren en niet te vergeten ... schilderijen.⁴ De eerste stijklkamer is klaar, maar daaromheen moet nog veel gebeuren. Vandaar dit artikel dat tot doel heeft helpende handen te werven om de andere stijklkamers tot leven te wekken.

Stijklkamers

Stijklkamers worden ze genoemd! De verschillende ruimtes op de beletage waar het

leven van de bewoners plaatsvond. De term typeert de ambitie om het huis zoveel mogelijk terug te brengen in een toestand die bomvol verhalen zit over hoe het vroeger was. Bij dit onderdeel van de campagne is Anne van Grevenstein betrokken, emeritus hoogleraar aan de universiteit van Nijmegen (Anton van Duinkerken leerstoel) en die van Amsterdam (afb. 2). Zij heeft in Nederland het wetenschappelijk restaureren van schilderijen op doek of paneel, gepolychromeerde beelden en monumentale schilderkunst op de kaart gezet. Al in 1990 heeft ze een postdoctorale opleiding opgezet voor restauratoren van schilderijen en beschilderde objecten bij het Provinciaal instituut ‘Stichting Restauratie Atelier Limburg’ (SRAL). Deze specialisatie werd later uitgebreid met de studierichtingen ‘schilderingen in historische interieurs’ (1993) en ‘moderne en hedendaagse kunst’ (1995). In 2008 zijn ze opgegaan in de masteropleiding met Post-Initieel traject ‘Praktijk van conservering en restauratie’

2 - Anne van Grevenstein bezig met de schilderijen uit de late negentiende eeuw in de vestibule van het kasteel, met achter haar een van de vrijwilligers, Peter van Gerwen, die het werk met haar uitvoert. Voor het herstel van deze uitmonstering worden extra handen gezocht. Geïnteresseerd in een training on the job, meld je aan via info@kasteelborgharen.nl.

die ze tot in 2012 bij de universiteit van Amsterdam leidde.⁵

Borgharen valt onder de categorie 'historische interieurs'. Hierbij gaat het om al het schilderwerk dat gebouwgebonden is en dus op muren, wandbespanningen – zoals in de eetkamer en de Chinese kamer – plafonds, gewelven en balken zit, maar ook op decoratief houtwerk en gestucte ornamenten. Het kan gaan om eenvoudige patronen, zoals de natuursteen imitatie in de vorm van schijnmetselwerk in de vestibule, of een rijke polychromie die al dan niet uit complexe patronen bestaat. Het veelkleurige stucwerk met details in bladgoud of verguldsel – wat te bewonderen valt in de Blauwe Kamer – hoort onder deze noemer. En dan heb je nog de kalligrafie – op tamelijk bescheiden wijze aanwezig in de archiefkamer (1895) – en de figuraties die vertegenwoordigd worden door de wandbespanningen en de bovendeurstukken: de cartouches boven de doorgangen van de vestibule en de bibliotheek. Om deze laatste schilderijen bloot te leg-

gen en te herstellen zijn dringend helpende handen nodig. Iedereen die over handvaardigheid en geduld beschikt is welkom.

Wie heeft nu wat toegevoegd?

Met de lappendeken die Borgharen vormt is het een heel zoekwerk om te achterhalen wie nu precies wat heeft laten doen. Soms zijn er aannames die een eigen leven gaan leiden. Daar komen we hierna nog op terug in verband met de veronderstelde betrokkenheid van Pierre J.H. Cuypers. Aan de andere kant zijn er sinds de geschiedbeoefening in Limburg in de negentiende eeuw is gestart, steeds meer bronnen ontsloten die houvast bieden. Dat ontsluiten begon al vroeg, om te beginnen met Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) dat in 1863 werd opgericht. Dit gezelschap omvatte een melange van professionals en amateurs die zich met name op bronnenonderzoek concentreerden. Naast onderzoekers uit het archiefwezen, zoals Jos. Habets (die zowaar postuum zijn werkzaamheden voortzet op Facebook) en Aug. Flament, waren er bevlogen amateurs onder wie het hoofd der school in Borgharen, J.M. Heijnsens, en ... kasteelheer Raphael de Selys Longchamps (1841-1911). Zoals blijkt uit het artikel in de Publications van LGOG van 1907 kende hij hen allemaal persoonlijk. En dat gold ook voor kopstukken als Victor de Stuers en Louis de Crassier. In een boekbespreking van deze uitgave werd De Selys als volgt getypeerd:

*Ook Baron Raph. de Selys-Longchamps geeft in een 'Notice sur des pierres tombales de Borgharen' blijk van zijn piëteit voor de oude overblijfselen der religieuze kunst en verdient een woord van lof voor hetgeen hij tot hun behoud en het voorkomen en bestrijden van vandalisme heeft gedaan. Naar aanleiding van nieuwe vondsten in de kelders van het kasteel, geeft hij nadere hist. bijzonderheden omtrent de heerlijkheid Borgharen.*⁶

Een aparte man dus, De Selys: samen met zijn vrouw, Eusebie de Brigode Kemlandt (1850-1935) ondernam hij in het laatste kwart van de negentiende eeuw de restauratie van kasteel Borgharen, waarna het voor een deel opnieuw ingericht werd. Hoever hij was op het moment van de brand in 1887 die de kasteelhoeve in de as legde, is niet duidelijk; wel dat alle prioriteit eerst naar de herbouw ging van dit complex dat onmisbaar was voor de exploitatie van Borgharen. Raphael de Selys slaagde erin

een soort modelhoeve op te zetten, state of the art wat betreft de agrarische ontwikkelingen in België in die tijd.⁷

Groot was de opluchting dat de brand niet was overgeslagen naar het hoofdhuis. Bekijken we de herinrichting daarvan, dan valt op dat niet alles op de schop ging; er werd een volgend hoofdstuk aan de geschiedenis van het gebouw toegevoegd. Je kunt er over twisten of dat echt de bedoeling was, of dat de middelen ontbraken na de brand van de kasteelhoeve, of Raphael te vroeg gestorven is (slechts 69 jaar oud) om zijn plannen met het kasteel af te maken, of dat Eusebie hem ervan weerhouden heeft: het ging immers om het levenswerk van haar grootvader die daar niet de minste kunstenaars bij betrokken had.

De neoclassicistische inrichting van Matthias Soiron

We hebben het dan over de neoclassicistische inrichting (Lodewijk XVI stijl) die in het laatste kwart van de achttiende eeuw tot stand kwam naar plannen van de Maastrichtse architect Matthias Soiron. Soiron die niet alleen bouwkundig architect was, maar ook interieurs en tuinen ontwierp, raakte bij Borgharen betrokken, toen de grootvader van Eusebie, Charles Servais de Rosen, van de burcht een aangenaam (zomer)verblijf wilde maken. Of hij ook bij de bouwkundige ingrepen heeft geadviseerd, staat niet vast. De Rosen besloot om een vleugel van het kasteel af te breken, zodat er een open, paleisachtige U-vorm ontstond in plaats van een gesloten carré. De centrale toren werd verlaagd en overdekt met een mansardekap. Bij de gevels werden de renaissance elementen weggehaald en aan de achterzijde kwamen nieuwe Franse vensters met grote ruiten, ontworpen door Soiron (uitgevoerd in 1790). De voorgevel kreeg een classicistisch aanzien met mergelbekleding en een breed hardstenen bordes met dubbele bordestrap (afb. 1).⁸

Van de herinrichting van verschillende kamers in kasteel Borgharen zijn (voor) ontwerpen van Soiron in het Regionaal Historisch Centrum Limburg behouden gebleven. Hieraan wordt onder meer aandacht besteed in de beroemde serie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, waarvoor Victor de Stuers nog het startsein heeft gegeven, De Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Het deel waarin Borgharen voorkomt is geschreven door kunsthistoricus J.F. van Agt (1962). Hij vermeldt over

- 3 - De Blauwe kamer is het pronkstuk van de uitmonstering van Matthias Soiron, eind achttiende eeuw. Een van de vrijwilligers, Jan Frijns, bracht de kleuren terug na onderzoek door de SRAL (Angelique Friedrichs), Meghan Kisters & Antje Verstraten en Anne van Grevenstein.

het werk van Soiron: ‘De betimmeringen werden naar zijn ontwerpen vervaardigd door de schrijnwerker Herman e.a. De belangrijkste interieurschilderingen zijn blijkens de signaturen tussen 1781 en 1801 uitgevoerd door P.M. de Lovinfosse’ (1745-1821). Hij tekende niet alleen voor verschillende pastorale scènes in Borgharen en het huisaltaartje bij de overloop van de trap, maar schilderde ook de – verdwenen – portretten van zijn opdrachtgevers.⁹ In 2020 is een van de meest opvallende ruimtes van Soiron gerestaureerd: de Blauwe Kamer (afb. 3), waarvan het ontwerp met kleurenschema bewaard is gebleven. Dit herstel gebeurde na onderzoek door de SRAL, Kisters & Verstraten en Anne van Grevenstein. Kisters & Verstraten ontdekten onder meer dat de Blauwe Kamer na de totstandkoming nog tweemaal opnieuw beschilderd is in deze kleur, zij het in verschillende pigmenten.¹⁰

De aanpak van Raphael de Selys

Of het echtpaar de Selys opdrachtgever is geweest van één van de verfbeurten van de Blauwe Kamer is mogelijk, maar niet met

- 4 - In de zuidelijke toren liet Raphael de Selys een aparte archiefruimte inrichten in zestiende-eeuwse stijl. In dit archief vond hij historische plannen die hij gebruikte voor zijn herstelcampagne.

zekerheid te zeggen. Als we afgaan op het jaartal onder het wapen van De Selys in de archiefkamer zijn ze in 1886, na de dood van de moeder van Eusebie, op Borgharen komen wonen. Dat wonen moet trouwens in beperkte zin worden opgevat, want men was er alleen in de zomer. Het dagelijks beheer van het landgoed werd uitgevoerd door de rentmeester. Rond 1872 was dit J.W. Schepers, tevens burgemeester van Borgharen. Hij zorgde ervoor dat het eerste historisch onderzoek naar het kasteel en zijn eigenaren kon plaatsvinden. Hij gaf namelijk de latere rijksarchivaris Jos. Habets, voorzitter van LGOG, toegang tot het ‘slotarchief’ dat tot diep in de middeleeuwen terugging. Het onderzoek leidde tot het artikel, getiteld ‘De voormalige Heerlijkheid Borgharen’ in de *Publications de la société historique et archéologique dans le Limburg* van 1873. De Selys haalt dat aan in zijn ‘Notice’ en vertelt daarin over zijn persoonlijke contacten met Habets.¹¹ In de schat aan informatie in het archief op Borgharen die Habets ontsloten had, vond hij de inspiratie voor het herstel van het kasteel.

Volgens het eerdergenoemde Borgharense hoofd der school, J.M. Heijnsens, die tot het oudheidkundige netwerk van de kasteelheer behoorde, gebruikte De Selys daarvoor ‘een in zijn archief ontdekt plan uit het begin der 16de eeuw’. Daarnaast bestudeerde hij de oude opzet en inrichting aan de hand van bouwsporen die nog zichtbaar waren. Ook daarover schreef hij in de *Publications* van LGOG in 1907.¹² Zijn interesse wordt gereflecteerd door de archiefkamer in zestiende-eeuwse stijl met op de schouw in kalligrafie in steen het jaartal 1895. De namen, wapens en jaartallen die op de korbelen van de moerbalken zijn aangebracht, kunnen direct herleid worden tot de families die Habets in zijn artikel noemt, op die van het echtpaar na. Sowieso was het bouwen van een aparte archiefkamer een veelzeggende daad. Niemand voor De Selys had het de moeite waard gevonden het archief op een verantwoorde manier te bewaren in speciaal daarvoor ontworpen kasten (afb. 4).

Aangezien De Selys bovendien een enthousiaste fotograaf was, heeft hij het huis van buiten en van binnen op de gevoelige plaat

vastgelegd. Enkele albums zijn in handen van de huidige eigenaar Ronny Bessems, die een deel ervan online heeft geplaatst op de website van kasteel Borgharen. Daarnaast staat zijn collectie die door het Musée de la photographie in Charleroi is verworven en het album van het Rijksmuseum, online.¹³ Passend bij het beeld dat Heijns en Flament van de amateuroudheidkundige schetsen, bevinden zich hiertussen foto's van historische afbeeldingen van Borgharen die hij waarschijnlijk heeft kunnen fotograferen in het museum van LGOG dat door Habets in 1884 was opgericht. De originelen van de betreffende foto's bevinden zich nog altijd in de collectie van LGOG, waarvan de tekeningen en prenten worden bewaard in het Regionaal Historisch Centrum Limburg.¹⁴ Mogelijk wilde hij deze raadplegen voordat hij startte met de campagne, waarbij de witte afwerklaag van de buitenmuren van Borgharen werd verwijderd en naar toenmalige opvattingen de schilderachtige natuur- en baksteen weer in het zicht kwam. Deze transformatie tussen circa 1883 en 1893 heeft De Selys gedocumenteerd in een serie foto's in bezit van het Rijksmuseum (afb. 1).¹⁵ Overigens werd dit werk onderbroken door de brand van de kasteelhoeve in 1887. Ook de herbouw daarvan heeft De Selys gedocumenteerd door middel van foto's, tegenwoordig in bezit van Ronny Bessems.¹⁶ De vernieuwing van de agrarische poot van het landgoed werd afgerond met de vervanging van het bestaande poortgebouw (1897), waar volgens de oral history Pierre J.H. Cuypers bij betrokken werd.

Wel of geen Cuypers?

Nu moet je oral history nooit onderschatten, maar de kans dat Cuypers op Borgharen gewerkt heeft is uitermate klein. De eerste die zijn naam laat vallen is Van Agt die de archiefkamer die inderdaad heel Cuypersaans aandoet, aan hem toeschrijft, zonder enige bronvermelding. Doordat hij het enkele regels verder over het nieuwe poortgebouw heeft, is hier waarschijnlijk het zaadje geplant van de legende dat Cuypers ook dat ontworpen zou hebben. Vervolgens heet Cuypers nota bene in de monumentenbeschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) verantwoordelijk te zijn voor de verwijdering van de witte afwerklaag, waardoor de natuur- en baksteen weer zichtbaar werd. Op zich past dit heel goed bij zijn doctrine, maar alweer ontbreekt de bron.¹⁷ Inmiddels ontspruit het volgende

twijgje aan deze boom doordat de naam Cuypers nu ook rondwaart bij de schilderijen, waarvoor helpende handen worden gezocht.

Tot dusver is geen enkele bron gevonden die een van deze aannames bevestigt. Het archief van het architectenbureau Cuypers en de Kunstwerkplaatsen Cuypers & Co in HNI (Het Nieuwe Instituut) in Rotterdam – dat volledig online staat – geeft geen enkele treffer als je Borgharen invoert. Noch Borgharen, noch De Selys vind je terug in de briefwisseling van Cuypers op het gemeentearchief van Roermond. Hetzelfde geldt voor de Joseph Cuypers Collectie die daar ligt en het is al niet anders met het grote overzichtswerk van Cuypers dat bij gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag is gepubliceerd. Wat tenslotte tegen de betrokkenheid van Cuypers pleit, is dat hij niet genoemd wordt door tijdgenoten als Heijns en Flament. Bij de beschrijving van de activiteiten van De Selys zou deze tot icoon van de natie uitgegroeide architect zeker niet onvermeld zijn gebleven als hij inderdaad door de kasteelheer betrokken was bij de restauratie en herinrichting.

Voor ons gevoel moet de naam van de architect/ontwerper veeleer in België gezocht worden. De families die in de negentiende eeuw op Borgharen zaten, waren immers geworteld in België en hoorden daar tot de leidende klasse. De historiserende bouwkunst in dat land kwam in de negentiende eeuw veel eerder tot ontwikkeling dan bij ons en kent grote namen. Een van de belangrijkste architecten, Jean Bethune (1821-1894), was zelf van adel en paste dus bij uitstek in het milieu van De Selys. Wie een karakteristiek werk van zijn hand wil zien, zou eens naar het kasteel van Loppem moeten gaan.¹⁹ Dat geeft op grote schaal een indruk van wat De Selys geïnspireerd kan hebben bij de opzet van zijn archiefkamer. Overigens bevat deze ruimte een detail waaruit ten overvloede blijkt dat de naam Cuypers doorgestreept moet worden: de balken en de korbelen van het plafond zijn aangekleed met gips: ze geven dus een beeld van een houtconstructie die er in werkelijkheid niet is.

Helpende handen voor de vestibule en bibliotheek

Sinds 2021 is Anne van Grevenstein met enkele vrijwilligers bezig met de uitmonstering van de vestibule en de daarboven gelegen bibliotheek (afb. 2). Dat is hoogst

arbeidsintensief werk, waarvoor nog vele handen nodig zijn, omdat de schilderijen heel voorzichtig vrijgelegd moeten worden zonder de authentieke verflaag te beschadigen. Zoals hiervoor al aangestipt, viel ook hier de naam van Cuypers, maar dat is stilistisch vrijwel onmogelijk. Zeker, ook hij maakte graag gebruik van natuursteenimitaties om een ruimte te proportioneren, zoals de Voorhal van het Rijksmuseum laat zien. Maar waar hij nu net een verklaard tegenstander van was, was de trompe l'oeil of de oogbedrieger; een manier van schilderen waarbij beelden in drie dimensies werden gesuggereerd, waar zich in werkelijkheid vlakke muur bevond. Het schilderen van een schaduw om het realistische karakter van deze geschilderde objecten te onderstrepen, was al helemaal uit den boze.²⁰ Deze kunstgreep is in de vestibule zowel toegepast bij de bovendeurstukken als de muurdammen tussen de vensters met de consoles en de bustes van klassieke figuren, en de nissen met putti, de Amazone en Artemis (afb. 5-6). Vanwege dat realisme typeert Van Agt dit werk terecht als grisailleschilderingen (in olieverf), al delen we noch zijn datering in het eerste kwart van de negentiende eeuw, noch zijn mening dat de stijl neoclassicistisch is.²¹ In de tijd die hij noemt was het neoclassicistische werk van Soiron nog maar net af en als je dat vergelijkt met de uitmonstering van de vestibule dan valt meteen op hoe eclectisch en minder verfijnd de laatste is: de factuur of makelij onderscheidt zich door vrij brede streken die meer passen bij werk dat van veraf wordt bekeken, zoals in kerken, dan op dit niveau. De meeste figuren hebben een zwierige barokke beweging die zelfs in de stillevens van de bovendeurstukken doorzet. De nis met de putti wordt bekroond door een masker dat zo uit een modellenboek van grotesken had kunnen komen. Aangezien (ook) decoratieschilders met specialisaties werkten, is het niet vreemd als je verschillende handen kunt onderscheiden. Hoewel er nog een heleboel mitsen en maren aan zitten – nader materiaal technisch onderzoek is zeker nodig – houden wij het er voorlopig op dat ze tot stand zijn gekomen in het laatste kwart van die eeuw, onder Raphael en Eusebie de Selys.²²

Een sterk argument voor de datering zijn de foto's van de bibliotheek die De Selys heeft gemaakt. Hij heeft de situatie vóór de aanpak in 1888 vastgelegd (afb. 7) en het resultaat is te zien op een foto die

Foto A. Frequin, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, documentnummer OF-03114.

- 5 - De vestibule van Borgharen in de periode 1930-1943 met natuursteenimitatie, de nissen met drie putti op dolfinen (links) en de godin Artemis (rechts) bij de trapopgang naar de bibliotheek. De putti begeleiden de bezoeker naar boven, dus ze zullen een programmatistische boodschap hebben, vergelijkbaar met het bovendeurstuk met Pallas Athene (zie afb. 9).

Foto Raphael de Selys (album 1888), Collectie Kasteel Borgharen.

- 7 - De bibliotheek vóór de beschikking met grisailles. Rechtsvoor bij de balustrade is een piano te zien, welk slag/snaarinstrument in het bovendeurstuk van Pallas Athene een equivalent kreeg in de vorm van de gitaar.

dateert van vóór 1907 (afb. 8). Daarop zien we dezelfde natuursteenimitatie als in de vestibule en bevinden zich verder nauw verwante allegorieën boven de deuren. Voor ons gevoel getuigt de aanpak van beide locaties, vestibule en antichambre, van een veelzeggende transformatie: zoals door het ontbreken van een stookplaats bevestigd wordt, hadden deze twee ruimtes oorspron-

kelijk slechts een logistieke functie als door-gangsgebied om de kamers te bereiken. Met de herinrichting kregen ze een specifiek verblijfskarakter, zoals uit het meubilair en de potkachel in de vestibule blijkt. Hoe specifiek dat was wordt vooral verteld door de voorstellingen, door Van Agt betiteld als tropeeën, in de bovendeurstukken.²³

Foto John Pletzers 2022, Collectie Kasteel Borgharen.

- 6 - Een van de consoles met de busten in de vestibule, waarvan ook de schaduwen geschilderd zijn, tijdens onderzoek en behandeling. Het thema van oorlog en vrede wordt hierin verbeeld door een man en een vrouw, waarvan de eerste als Romeinse veldheer is uitgedost.

Centraal in de vestibule, bij de trap, is Pallas Athene weergegeven, godin van de (beheerste) oorlogvoering en vrede, van de wijsheid en de beschaving en beschermster van de kunstenaars en handwerkslieden (afb. 9). De helm van deze krijgshaftige godin verwijst naar de oerfunctie van Borgharen als versterkte burcht. Het palet met penselen symboliseert de schilderkunst die staat voor de eigen collectie, maar wellicht ook op het oeuvre slaat van Matthias Soiron en P.M. de Lovinfosse. De muziekinstrumenten en vooral de snaren van de gitaar herinneren aan de aloude betekenis van de kosmische harmonie der sferen en dichter in de tijd naar het zelf musiceren en feestelijkheden en dans. De wetenschap wordt vertegenwoordigd door boeken, schriftrollen en een armillarium als symbool van wijsheid en kennis. Die wetenschap wordt bij uitstek vertegenwoordigd door De Selys zelf die deze tropee ongetwijfeld bij de trap positioneerde om een vooruitblik te geven van wat men boven kon verwachten: de welgevulde bibliotheek van een veelzijdig ontwikkeld mens.²⁴

Zowel in de vestibule als in de bibliotheek wordt dit programma gespecificeerd in de cartouches boven de doorgangen: hierbij staat de tropee van de krijgskunst tegenover die van de oogst die rijk is in tijden van vrede. Deze thema's worden bovendien op dezelfde muur gepersonifieerd door Artemis als godin van de jacht, waartegenover de Amazone voor de strijd staat. Het derde bovendeurstuk is gewijd aan de beeldende kunsten (afb. 10). In de bibliotheek keren de krijgskunst en de wetenschap terug, de laatste zelfs tweemaal. Aan weerszijden van de boekenkast worden de mathematische (in vaktermen Vitruvianistische) ordening van de kosmos tegenover de organische met het dierenleven geplaatst (afb. 11-12). Dit past bij uitstek bij een van de andere interesses van de familie de Selys: samen met zijn broer Walter droeg Raphael de Selys bij aan de totstandkoming van een publicatie over de omvangrijke collectie zoölogie van zijn vader die zij ieder voor een deel beheerden.²⁵

Een precieze interpretatie van dit programma kan pas gegeven worden als alle schilderijen zijn vrijgelegd. En daarvoor zijn ... je raadt het al ... helpende handen dringend gewenst. Meer dan vaardige handen en geduld is niet nodig. Ronny en Amal Bessems en Anne van Grevenstein nodigen je van harte uit om dit spannende avontuur aan te gaan en samen dromen te realiseren door je per mail aan te melden via info@kasteelborgharen.nl.

Naschrift

Onze dank gaat uit naar iedereen die bijgedragen heeft aan dit artikel, te weten Anne van Grevenstein, Ronny Bessems, Peter Geuijen en fotograaf John Pletzers.

Dit artikel kan geciteerd worden als: Hubar, Bernadette van Hellenberg en Marij Coenen. "Helpende handen voor kasteel Borgharen". *Vitruvius*, onafhankelijk vakblad voor erfgoedprofessionals 15 (2022): 12-19.

Behalve de foto's van John Pletzers uit de Collectie Kasteel Borgharen, zijn de overige foto's reprovrij of vallen ze onder de Creative Commons licentie (CC BY-NC-SA en in het geval van de RCE: CC BY-SA), dus onder voorbehoud van naamsvermelding (BY) en/of geen commercieel gebruik (NC).

Bronnenlijst

- 'Anne van Grevenstein-Kruse'. In

Bron: Musée de la Photographie Charleroi. 'Photographies : Raphaël de Selys Longchamps, MAR-MPC-RSL-N-dpt1-92-0800.

- 8 - De bibliotheek na de beschildering met grisailles in de vorm van natuursteenimitatie en bovendeurstukken. De bibliotheekkast is aan weerszijden uitgebreid en gesierd met opgezette vogels. Foto van vóór 1907.

Foto bvhh.nu 2022.

- 9 - De tropee in het centrale bovendeurstuk van de vestibule, bij de trapopgang, bevat de kern van het programma, waarin kort gezegd oorlog en vrede onder de hoede van Pallas Athene bij elkaar staan. Haar krijgskunst verwijst naar het verleden van het kasteel dat in de middeleeuwen tot tweemaal toe door oorlog verwoest is (zie noot 1). Haar patronage van de kunsten en de wetenschappen komt tot bloei in tijden van vrede, zoals Borgharen vanaf de zestiende eeuw laat zien. De tijd van Raphael de Selys vormt hierin een markant moment. Rechts van deze voorstelling is een stukje te zien van een geschilderde pilaster.

Wikipedia, 1 januari 2022. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anne_van_Grevenstein-Kruse&oldid=60707842

- 'Limburgs Geschied- en Oudheid-

kundig Genootschap'. In Wikipedia, 6 december 2021. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Limburgs_Geschied-_en_Oudheidkundig_Genootschap&oldid=60484764

Foto John Pletzers 2022, Collectie Kasteel Borgharen.

10 - Bovendeurstuk in de bibliotheek met een tropee, waarin de beeldende kunsten centraal staan, tijdens onderzoek en behandeling.

Foto John Pletzers 2022, Collectie Kasteel Borgharen.

11 - Bovendeurstuk in de bibliotheek, aan de linkerkant van de boekenkast, met een tropee, tijdens onderzoek en behandeling. Hierin wordt de mathematische (Vitruvianistische) ordening van de kosmos door middel van de globe, het boek met berekeningen en muziekinstrumenten weergegeven. De lauwerkrans staat voor de triomf van wat het menselijk vernuft weet te doorgronden.

- 1Limburg | Nieuws en sport uit Limburg. 'Vrijwilligers Bezig Met Monsterklus Aan Kasteel Borgharen', 1 mei 2017. <https://www.1limburg.nl/vrijwilligers-bezig-met-monsterklus-aan-kasteel-borgharen>
- Agt, J.F. van. Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht. Vol. V. De Nederlandse Monumenten van geschiedenis en Kunst. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 1962. https://www.dbnl.org/tekst/agt_001zuid02_01/agt_001zuid02_01_0012.php
- Cleven, Jean van, en Bijlokemuseum, red. Neogotiek in België. Tiel: Lannoo, 1994.
- De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad. 'BOEKBEOORDEELING.' 18 april 1908, Dag druk. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010548485:mpeg21:a0146>
- Flament, J. A., 'In Memoriam. M. F. R. Baron de Selys-Longchamps van Borgharen', Publications de la société historique et archéologique dans le Limburg 46 (1910), 1911, pp. 368-370.
- Habets, Jos. 'De voormalige Heerlijkheid Borgharen'. Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limburg 10 (1873). <https://www.delpher.nl/nl/boeken1/>
- Heijns, J.M. 'De aloude, nog steeds fiere burcht van Borgharen'. De Nedermaas, 1928, 127-30. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMUBMA01:000242011:00001>
- Heuvelmans, Kim. 'Bouwhistorische Verkenning Kasteel Borgharen, Kasteelstraat 4-6 Maastricht'. Utrecht: Hoge School voor de Kunsten, Post-HBO Bouwhistorie & Restauratie, 2020.
- Hubar, Bernadette van Hellenberg, en Marij Coenen. 'Borgharen | Kroniek en bronnen'. VanHellenbergHubar.org (blog), 2022. VanHH.org/?p=18551
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. 'De muziek van het licht', Cuypers' polychromie. Erfgoed in ontwikkeling. Ohé en Laak: Res nova-VanHH.org, 2007. <http://bit.ly/2yabKst>
- Kasteel Borgharen. 'Beleidsplan | Kasteel Borgharen 2020-2023', 2020. <https://www.kasteelborgharen.nl/beleidsplan-2020-2023>
- Kasteelborgharen. 'Jaarverslag '18 | Kasteel Borgharen', 2019. <https://www.kasteelborgharen.nl/jaarverslag2018>
- Kasteelborgharen. 'Jaarverslag '19 | Kasteel Borgharen', 2020. <https://www.kasteelborgharen.nl/jaarverslag2019>
- Kasteelborgharen. 'Jaarverslag '20 | Kasteel Borgharen'. 2021. <https://www.kasteelborgharen.nl/copy-of-jaarverslag-18>
- Kisters, Megan, en Antje Verstraten. 'Onderzoek en Restauratie, Ronde Kamer Kasteel Borgharen, Kleurhistorische Onderzoek'. Den Haag-Amsterdam, 2019.
- Koninklijke LGOG. 'Over LGOG'. Geraadpleegd 20 mei 2022. <https://lgog.nl/over-lgog>
- Le courrier de la Meuse. 'Le courrier de la Meuse'. 10 december 1887, Dag druk. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMCC01:048256059:mpeg21:a00052>
- Limburger koerier. 'Een aangenaam feest'. 5 november 1904, Dag druk. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB23:001150075:mpeg21:a00026>.
- Martin ed., René, en e.a. Collections zoologiques du baron Edm. de Selys Longchamps, Catalogue Systématique et Descriptif, publié par les soins de ses Fils,. Bruxelles, Hayez, impr., 1906. <http://archive.org/details/>

12 - Bovendeurstuk in de bibliotheek aan de rechterkant van de boekenkast, tijdens onderzoek en behandeling. In dit stilleven wordt de wetenschappelijke studie van de organische, zoölogische diversiteit van Gods schepping voorgesteld.

- collectionszoolo1719sely
- Musée de la Photographie Charleroi. 'Photographies : Raphaël de Sélys Longchamps | Images et histoires des patrimoines numérisés'. Numériques Be, z.d. VanHH.org/?p=18551
- Nicolai, Jean. 'Eusébie Marie Ghislaine Silvie de BRIGODE de KEMLANDT (1850-1935) » Stamboom Nicolai-Kolb » Genealogie Online'. Genealogie Online. Geraadpleegd 21 mei 2022. <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-nicolai-kolb/I26681060.php>
- Nicolai, Jean. 'Raphael Michel Ferdinand de SELYS-LONGCHAMPS (1841-1911) » Stamboom Nicolai-Kolb » Genealogie Online'. Genealogie Online. Geraadpleegd 21 mei 2022. <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-nicolai-kolb/I72425494.php>
- Nimeto, Jessica Broens, Nathan de Keijzer, Mariken Veenhof, Leonie Wennink, en Philby Starink. 'Bouw- en kleurhistorisch onderzoek kasteel Borgharen'. Utrecht, 2021.
- Res nova. Deel en geheel. Kasteelhoeve Borgharen. Cultuur- en bouwhistorische analyse. Ohé en Laak/Horn, 2003.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. '529989 Kasteelstraat 6 6223 BJ te Maastricht', 7 december 2017. <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/529989>
- Rijksmuseum. 'Rijksstudio'. Geraadpleegd 21 mei 2022. <https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>; zoekfrase: Raphaël baron de Selys-Longchamps.
- Selys-Longschamps, Raphael de. 'Notice sur des pierres tombales de Borgharen'. Publication de la société historique et archéologique dans le Limburg 43 (1907).

Notes

- 1 Om inzicht te krijgen in deze lappendeken is op basis van onderzoek, literatuur en eerder opgestelde rapporten een tijdschrift gemaakt die geraadpleegd kan worden via [VanHH.org/?p=18551](https://www.vanhh.org/?p=18551): Hubar en Coenen, 'Borgharen | Kroniek en bronnen' (2022). De adellijke titels van de eigenaren, deels baron, deels graaf, zijn in dit artikel achterwege gelaten.
- 2 Kasteel Borgharen. 'Beleidsplan | Kasteel Borgharen 2020-2023' (2020).
- 3 Limburg, 'Vrijwilligers Bezigt Met Monsterkluis Aan Kasteel Borgharen' (2017).
- 4 Kasteel Borgharen. 'Beleidsplan | Kasteel Borgharen 2020-2023' (2020).
- 5 'Anne van Grevenstein-Kruse'. In Wikipedia, 1 januari 2022.
- 6 Koninklijke LGOG (2022). Voor de hier genoemde personen zie de Publicaties met het artikel van de Selys: Selys de Longchamps, 'Notice sur des pierres tombales de Borgharen' (1907); Heijns, 'De aloude, nog steeds fiere burcht van Borgharen' (1928), p. 130; Flament, 'In memoriam' (1910-1911). Het citaat komt uit: De Tijd, Boekbeoordeling (1907). Limburger koerier, 'Een aangenaam feest' (1904).
- 7 Zie daarover Res nova, Deel en geheel

(2004). Le courrier de la Meuse. 'Le courrier de la Meuse'. 10 december 1887.

- 8 Van Agt, Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht, p. 83.
- 9 Van Agt, Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht, pp. 74, 80, 81.
- 10 Kasteelborgharen. 'Jaarverslag '19 | Kasteel Borgharen. Kasteelborgharen. 'Jaarverslag '20 | Kasteel Borgharen. Kisters & Verstraten. 'Onderzoek en Restauratie, Ronde Kamer Kasteel Borgharen' (2019).
- 11 Zie noot 6. Habets, De voormalige Heerlijkheid Borgharen (1873).
- 12 Zie noot 6.
- 13 Musée de la Photographie Charleroi. 'Photographies : Raphaël de Sélys Longchamps'.
- 14 Zie noot 6. 'Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap'. In Wikipedia, 6 december 2021. Het gros van dit beeldmateriaal is opgenomen in Heuvelmans, Bouwhistorische Verkenning Kasteel Borgharen (2020), pp. 18, 22.
- 15 Rijksmuseum. 'Rijksstudio', zoekfrase: Raphaël baron de Selys-Longchamps. Res nova, Deel en geheel, pp. 22-31.
- 16 Van Agt, Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht (1962), p. 83. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. '529989 Kasteelstraat 6 6223 BJ te Maastricht' (2017).
- 17 Hubar en Coenen, 'Borgharen | Kroniek en bronnen' (2022). Zie noot 6.
- 18 Van Cleven e.a., Neogotiek in België, pp. 200-203.
- 19 Hubar, De muziek van het licht (2007), zoekterm bedrieger.
- 20 Van Agt, Zuid-Limburg uitgezonderd Maastricht, p. 79.
- 21 Verder onderzoek in samenwerking met het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in Brussel zit in de planning.
- 22 Musée de la Photographie Charleroi. 'Photographies : Raphaël de Sélys Longchamps, MAR-MPC-RSL-N-dpt1-92-0797. Zie noot 21.
- 23 Met dank aan Anne van Grevenstein die de voorzet gaf tot deze interpretatie.
- 24 Martin e.a., Collections zoologiques du baron Edm. de Selys Longchamps, p. 10.